

Riigireform Tootsi gloobusel

Head sõbrad!

Kui Eesti N. Liidu mülkast väljus, siis oli vaja reformida mitte ainult riigivormid vaid terve rahvas. Pidi lahti saama nõuka-aegseist harjumustest omavahelises suhtlemises. Karm ajalugu oli meid muutnud tigidamaks kui me olime. Seepärast oli vaja end muuta, et saada taas iseendiks. Oli vaja muuta suhtlemiskultuuri.

Seda reformi sai teha ainult rahvas ise. Seda ei saanud väljast sisse tuua. Seda ei saanud rahvasse süstida heade riigivormidega. Seda muudatust sai teostada ainult rahvas ise. Ja rahvas tegi seda. Igaüks tegi seda selle jaoks, kes peeglist vastu vaatas. Suhtlemisviis Eestis on liikunud Põhjamaade poole. See tõstab rahulolutunnet ja muu hulgas ka majanduslikku tõhusust.

Iseseisva riigi sätted pidi muidugi kah ära otsustama ja nad on suht hästi välja kukkunud. Nad on pigem kaasa aidanud kultuurilisele enesereformile. Seda riigireformi oli esimestel aastakümnetel palju. Eriti kui sellele lisandusid Euroopa Liidu nõuded.

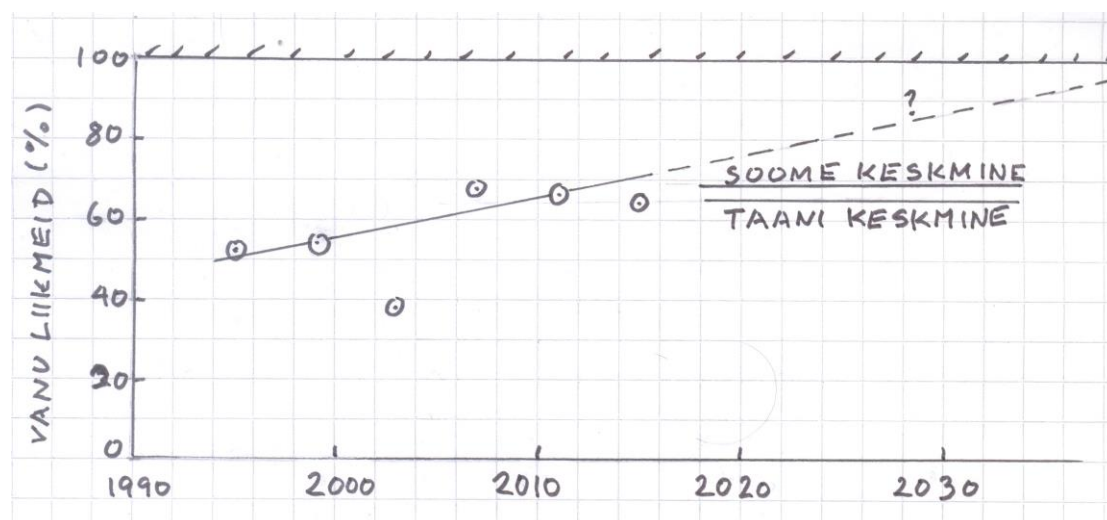
Nüüd on rahvas samaaegselt kahte meelt. Ühelt poolt oleme pidevast sätete muutusest väsinud. Teisalt oleme aga sellega nii harjunud, et tuleb kõrge tunne, kui asjad mitmeks aastaks samaks jäävad. Oleme muutunud reformisõltlaseks. Kõigume reformiväsimuse ja reformi-ihalduse vahel. Ajakirjandus võimendab kord ühte, kord teist. Tavaline igav põhjamine riik, kus midagi palju ei muutu, müüb ju vähem lehti.

Muidugi on meil raskusi mitte ainult ühiskonnas vaid ka valitsemises. Kus neid poleks? Aga just selle kipume ära unustama. Kipume kujutlema, et mingi raskus on ainulaadne meile, kui see tegelt on ülemaailmne. Mõtleme Tootsi gloobusel, kus on peal ainult Eesti. Ja Paunvere selle keskel. Võtan paar näidet.

Meil olevat poliitikas liiga palju vanu nägusid. Esimene graaf jagamil näitab, et Tootsi gloobusel see peab tõesti paika. Voolavus oli palju suurem 20 aasta eest. Vanu nägusid oli teises taastejärgses Riigikogus 51 %, praeguses aga juba 63 %. Kui nii edasi *läheks*, siis aastaks 2040 polekski muud kui lausa vanad näod!

Aga lähme Tootsi gloobuselt sellele suuremale. Lisame graafile ka Soome, ja Taani. Need on ainsad Põhjamaad, mille jaoks Riigikogu analüüsiosakond kiiresti andmeid leidis -- hiljem ka Rootsi. Vanade liikmete osakaal on Taanis, Soomes ja Rootsis hiljuti kõikunud 61 ja 75 % vahel. Selle avarama gloobuse taustal oli meil varem liiga suur voolavus. Praegu on meil vanu nägusid pigem parajasti. Nende osakaal võib püsima jääda praeguse juurde, nii nagu Põhjamaades.

Joonis 1. Parlamenti tagasi valitute osakaal Riigikogus ja Põhjamaades.

Kuidas lugu on peaministritega? Meil on neid 20 aasta jooksul läbi tormanud 7, Rootsis ainult kolm. Jah, Soomes on kah olnud 7 peaministrit. Nii et asume Põhjamaade tavalises vööndis. Aga jälle on vanu nägusid pigem liiga vähe kui liiga palju.

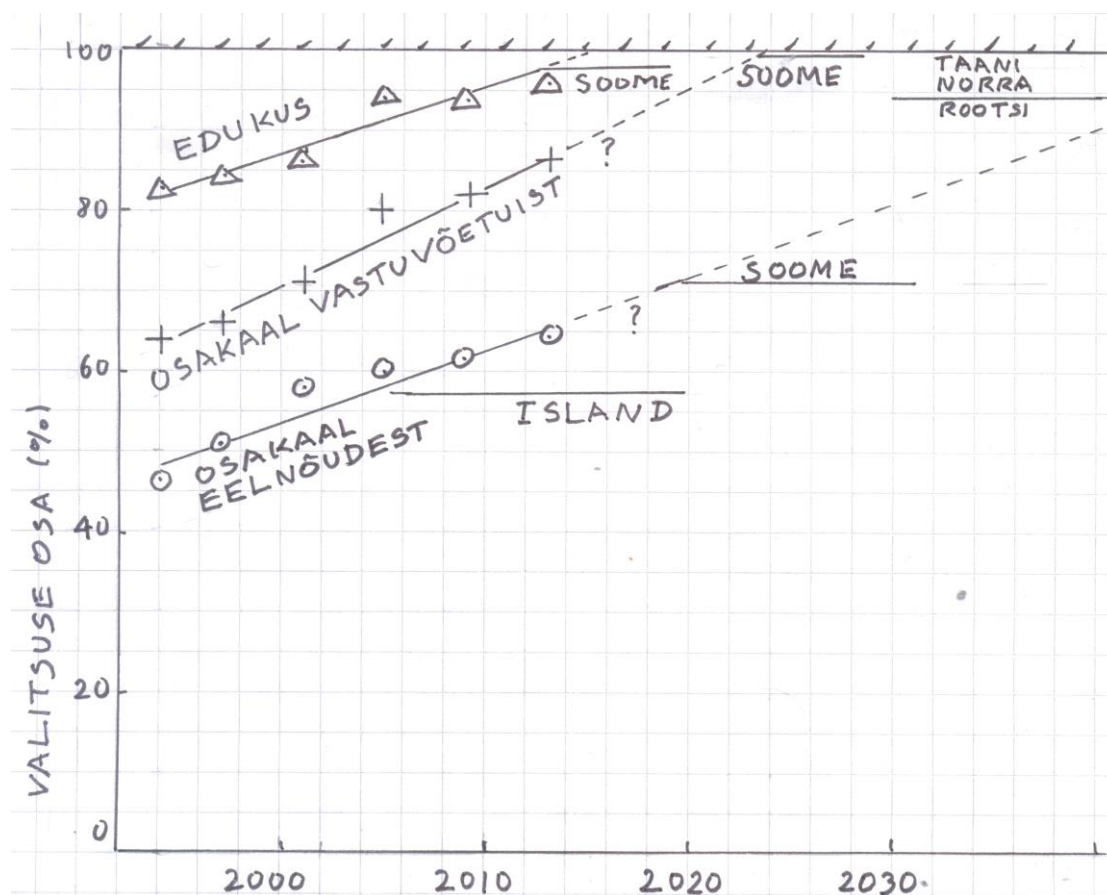
Minu sünni ajal oli Eesti poliitika kaks suurt. Nemad olid juhtinud rahva iseteadvust ja iseseisvust kolmandiksajandi kestel. See oli järjepidav, kuid riskis ka läppuda. Seepärast muretsesin riigi taastamise ajal, et Edgar Savisaare ja Mart Laari ealised võiksid jääda Eestit juhtima liiga kauaks. Nüüd muretsen hoopis, et neid on liiga vähe järgi jäänud. Ka võrreldes kauaaegsete demokraatiatega on meil liiga vähe vanu nägusid.

On ka kurdetud, et Riigikogu on muutunud pelgaks kummitempliks, mis valitsuse poolt ette pandud seaduseelnõud heaks kiidab. Teine graaf jagamil näitab, et nii see Tootsi gloobusel tõesti on. Kui esimeses taastejärgses Riigikogus ainult 47 % seaduseelnõudest tuli valitsuselt, siis viimases enne teid oli neid tervelt 65 %. Kui nii edasi lähaks, siis tuleks a. 2050 kõik seaduseelnõud valitsuselt. See on teise graafi alumine joon.

Vastuvõetud seaduste hulgas on asi veelgi hullem. Kui alguses ainult 64 % seadustest sai alguse valitsuses, siis viimati oli neid tervelt 86 %. Kui nii edasi lähaks, siis oleks juba a. 2024 kõik vastu võetud seadused valitsuse algatatud. See on teise graafi keskmine joon.

Kõige hullem on, kui vaatame valitsuse seaduseelnõude edukust. Kui alguses ainult 83 % valitsuse algatatud eelnõudest said seaduseks, siis hiljuti tervelt 96 %. Kui nii edasi lähaks, siis oleks juba praegu kõik valitsuse algatatud eelnõud edukad. See on teise graafi ülemine joon.

Joonis 2. Valitsuse osakaal seaduseelnõudes, valitsuse algatuse osakaal vastu võetud seadustes ja valitsuse seaduseelnõude edukuse määr Riigikogus ja Põhjamaades.

Paistab, et Riigikogu on tõesti muutunud kummitempliks. Aga liigume Tootsi globuselt laiemale. Graaf näitab, et kummitempliks olemises läks Eesti juba 15 aasta eest Islandi praegusest parlamendist mööda. Soome tasemeni jõuame peatselt. Aga Rootsis, Norras ja Taanis algatab valitsus üle 96% seaduseelnõudest. Meie oleme alles 65 % juures. Lugupeetud Riigikogu liikmed! Et olla korralik skandinaavialik kummitempel, selleks peaksite veel 30 aastat kõvasti pingutama!

Vastu võetud seadustest tuli ka Soomes üle 99% valitsuse algatusel. Valitsuse algatusel esitatud seaduseelnõude edukuse määr ületas 97 %. Kas see on hea, et seadused valdavalt sünnivad valitsuse algatusel? See on omaette küsimus. Selle küsimuse ees aga seisab Skandinaavia palju rohkem kui meie.

Viimase 20 aasta kestel on riigikogu menetlenud umbes 200 seaduseelnõud aastas. Kas seda on palju või vähe? Põhjamaades on see arv hiljuti ulatunud Norra 84-st Soome 370-ni. Nii et oma 200-ga oleme kuskil keskel.

Ega meil kerge ole. Meie rahvas on liiga väike, et kõiki riigi funktsioone ülal hoida. Seetõttu on see riik samaaegselt liiga paks ja liiga õhuke. See riik on liiga paks, kuna elanike arvuga võrreldes nõuab ta suhteliselt rohkem

riigiametnikke kui suuremal maal. Samas on see riik liiga õhuke, kuna ta ikkagi ei suuda katta kõiki erivajadusi. Kui meil poleks vaja ülal hoida omaette keelele rajatud kultuuri, siis ükski hull ei hakkaks nii väikest eraldi riiki rajama. Meil aga on selline kultuur. Ja see kultuur on nii hämmastavalt tugev, et on meil lubanud hakkama saada sellega, mis pole võimalik -- nimelt riigiga, mis on samaaegselt liiga paks ja liiga õhuke, aga toimib ikkagi.

Head sõbrad! Alati ja igal pool saab midagi paremaks muuta. See aga, mida kõige rohkem oleks vaja muuta, see on ka tihtipeale kõige raskem muuta. Ja siis kaldume asendustegevusele. Kui pilt ei meeldi, siis vahetame raami. Ja imestame, kui pilt ikkagi ei meeldi. Meie suhtlemiskultuur on 25 aasta jooksul muutunud sõbralikumaks ja hoolivamaks. Aga see pole veel Põhjamaade tasemel. Kui seda taset sihiks seada, siis on veel palju teha. Ja see on terve rahva teha. Rahvas ei saa loota, et poliitikud seda nende eest ära teevad. Peab ise tegema. Ja meenutan, et rahvas on seda juba 25 aastat edukalt teinud.

Head Riigikogu liikmed! Teie olete rahva teenrid ja sellepärast teie ei tohi rahvale ette kirjutada, mida ta peab tegema. Aga mina tohin. Just sellepärast, et minu sõnadel pole ametlikku kaalu. Ja siis ma ütlen selle rahvale välja.

Et tõesti edasi liikuda, seda ei saavuta riigireformi abil, kui ei kaasne jätkuv rahvareform. Rohkem sõbralikku ja hoolivat suhtumist selle poolt, kes peeglist vastu vaatab. See on tõeline inimesekesksus. Seda on suuresti võimalik teha praeguste institutsioonide raames. Karjuvat vajadust uute järele ei ole. *Saab* kahandada halduskoormust ja tegutseda tõhusamalt ka praeguste raamide sees. *Saab* öelda asju lihtsamalt ja selgemalt. Saab pürgida võtma vastustust ja kohaneda uutele olukordadele. Need on head sihid, ja on hea, et need välja öeldakse, nii nagu seda teeb kavand "Riigireformi põhialused 2030". Aga hoidugem kahest asjast.

Esiteks ei maksa ennast töödelda kujutlema, et Tootsi gloobusel on asjad lausa korrast ära ja vaja on sama suuri muudatusi kui 25 aasta eest. Meil on asjad ja suhtumised päris heas korras ja päris hästi edasi liikumas. Võrrelgem kas või sellega, kuidas nad olid kümne aasta eest. Saab ka edaspidi veelgi paremini teha -- igaüks meist. Aga rahulikult, mitte kampaania korras.

Teiseks on soovitatav vältida asendustegevust. Kui kasti sisu ei meeldi, aga sisu muuta on raske, ei maksa kasti muuta ja loota, et see mõjutab sisu. Riiklikke institutsioone on mõtet muuta *viimases* järjekorras, mitte esimeses.

Riigikogu suurus on parajaks näiteks. Ülemaailmselt kipub esinduskogu suurus olema kuupjuur rahvaarvust. Ja sellel on oma loogiline põhjus. See on natuke samalaadi looduseadus nagu raskustung. Asjad kukuvad allapoole, kuid ainult siis, kui midagi muud seda ei muuda. Näete, see paberileht ei kukkunudki otse alla, aga põhiliselt siiski. Esinduskogu suurus ei pea kah oleme täpselt elanike arvu kuupjuur, ent sinna poole see maailmas üldiselt sihib.

Ühe miljonilise rahva puhul ootaks umbes sada rahvaesindajat, sest 100 korda 100 korda 100 on miljon. Tootsi gloobuse reformi jaoks on ette pandud

langetada Riigikogu suurus 70-le. See on tüüpiline asendustegevus. Võtame 70 korda 70 korda 70 ja saame kolmandik miljonit. Nii suurt Riigikogu ootaks, kui rahvaarv oleks kolmandik miljonit, nii nagu Islandil. Ja Islandil ongi parlamendi liikmeid 70 kandis, nimelt 63. [63 kuubis on 250 000. See oli Islandi rahvaarv 1980. Nad on parlamendi suurendamisega natuke viivitanud.]

Mis siis juhtuks, kui langetakski Riigikogu suuruse 70-le? Maailm ei muutuks. Maakera jätkas keerlemast ümber päikese ka siis, kui Galileid sunniti ütlema vastupidist. Ja demokraalikud riigid kalduvad läbilõikes valima esinduskogu suurusi, mis on kuupjuur elanike arvust. Seda ka siis, kui Tootsi gloobusel peaks mindama teises suunas.

Nii et mis seal ikka. Kui selline tuju on ja midagi tõhusamat ei oska ette võtta, siis langetage peale Riigikogu suurus 70-le. Midagi eriti hullu ei juhtu. *Head* kah mitte. Nii nagu asendustegevuse puhul kunagi. Aga märgiline oleks see siiski. Märgiline, et juba ette vannume alla hääbumisele. Märgiline, et mõtleme väikeselt, just nagu meid oleks ainult kolmandik miljonit. Jakob Hurta pahupidi käänates: Kui meid ka on terve miljon, siis vaimselt võime end ikkagi palju pisemaks mõelda.

Tuleme tagasi üldisema juurde. Riigireform riskib olla eksiteele viiv sõna, seda kahes vastupidises suunas. Esiteks on vaja *vähemat* kui murranguline reform. Tootsi gloobusel ollakse juba päris heas olukorras. Pole vaja ennast piitsutada, justnagu kõik oleks korrast ära. Teiseks on vaja hoopis *enamat* kui *ainult* riigireformi -- on vaja rahvareformi, hoiakute reformi ühiskonnas. Tegelikult kah mitte järsku murrangulist reformi, vaid rahulikku visa pürgimist sealt edasi, kuhu praegu juba on jõutud. Kui lugeda kavandit "Riigireformi põhialused 2030", siis see sisuliselt eeldabki suuresti just reformi ühiskonnas. Et inimesed vähehaaval end natuke muudaksid. Nende inimeste hulgas on ka ametnikud. Riiklik struktuur saab sellist rahvareformi soodustada või takistada ainult piiratud määral.

Kokkuvõttes kujutame mõnikord ette raskusi seal, kus meil neid ei ole. Mõnikord raskused on olemas, kuid on maailma raames suhteliselt väikesed ja ka mujal pole neile leitud vasturohtu. Seal, kus raskusi on, saab enamasti abi jätkuvast aeglasest rahvareformist pigem kui otsesest ja järsust riigireformist. Küllap leidub ka tahke, kus riiklikke institutsioone annab voolujoonestada, aga neid on vähe. Liiga tihti on see hoopis mugav asendustegevus.

See on praegu minu poolt kõik. Olen valmis arutluse kestel oma arvamusi muutma, kui tuleb esile mõjusaid uusi seiku.